

ДЗЕВЕЛЮК Андрій,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ЗЕЛІНСЬКА Діана,

здобувачка вищої освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

КОНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Права і свободи людини є фундаментальною основою демократичної держави. В умовах воєнного стану в Україні особливої ваги набуває проблема їх захисту, оскільки зростає ризик обмежень і порушень прав, а також потреба в їх оперативному відновленні. За таких обставин дослідження ефективності конституційних механізмів захисту прав людини є надзвичайно актуальним для збереження демократичних засад держави та верховенства права.

Метою є аналіз конституційних механізмів захисту прав і свобод людини, а також визначення їх ролі та ефективності.

Конституційний механізм захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні є системою взаємопов'язаних правових норм, інституцій та процедур, спрямованих на забезпечення реалізації, охорони та відновлення порушених прав. Його основою виступають конституційні норми, які закріплюють права і свободи людини, а також визначають гарантії їх здійснення [2].

У науковій доктрині механізм захисту прав людини розглядається як комплекс праворегулюючих, правоохоронних та організаційних засобів, які забезпечують не лише реалізацію прав, але й їх охорону та відновлення у випадку порушення. Він охоплює як діяльність державних органів, так і спеціальних інституцій захисту прав людини [3 с. 128]. Базовим орієнтиром для національних систем захисту є Загальна декларація прав людини, яка гарантує право кожної особи

на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами [1]. Проте в реаліях воєнного стану практичне забезпечення цих стандартів стикається із серйозними викликами, що вимагає особливої мобілізації захисного потенціалу держави.

Головною організаційно-правовою гарантією та найбільш дієвим інструментом відновлення порушених прав у демократичній державі є судова влада, оскільки саме суд забезпечує ефективний захист прав і свобод, надаючи можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності органів державної влади та посадових осіб. Стаття 55 Конституції України чітко закріплює право кожного на судовий захист, а конституційний принцип незалежності суддів виступає запорукою справедливого правосуддя навіть під час глибоких суспільних криз [2]. Особливу роль роль у системі захисту прав відіграє Конституційний Суд України, який забезпечує верховенство Конституції, здійснює контроль за конституційністю законів та інших нормативно-правових актів, а також надає їх офіційне тлумачення. Його діяльність спрямована на недопущення порушення конституційних прав через неконституційні правові норми [4].

Окремим елементом конституційного механізму є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсмен), який здійснює парламентський контроль за дотриманням прав і свобод людини, реагує на їх порушення та сприяє відновленню порушених прав через взаємодію з державними органами. Його діяльність є максимально гнучкою, безоплатною та позбавленою бюрократичного механізму, що робить цей інститут критично важливим елементом захисту громадян від адміністративного свавілля посадовців чи наслідків війни [5].

Також важливою складовою є державний захист прав особистості, що має комплексний характер: Президент України діє як безпосередній гарант прав і свобод, парламент створює необхідне законодавче підґрунтя, а Кабінет Міністрів України вживає практичних заходів для забезпечення фінансової, соціальної та екологічної безпеки. У сукупності ці елементи утворюють цілісну систему

конституційного захисту прав і свобод [2; 3]. В умовах воєнного стану конституційні механізми захисту прав людини набувають підвищеної значущості, оскільки саме вони забезпечують баланс між необхідними обмеженнями прав та недопущенням їх свавільного порушення, а також підтримують дію принципу верховенства права навіть у надзвичайних умовах [1; 3].

Отже, конституційні механізми захисту прав і свобод людини в Україні становлять цілісну систему правових норм, інституцій та процедур, спрямованих на забезпечення їх реалізації, охорони та відновлення. В умовах воєнного стану їх значення суттєво зростає, оскільки вони виступають ключовим інструментом підтримання балансу між необхідними обмеженнями та гарантіями прав людини. Ефективне функціонування судової влади, Конституційного Суду України, омбудсмена та інших державних інституцій є важливою умовою збереження верховенства права та демократичних засад держави навіть у кризових умовах.

Список використаних джерел:

1. Universal Declaration of Human Rights. Geneva: UN, 2015. 63 p. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.
2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редколегія: В. Я. Тацій (голова редколегії), О. В. Петришин (відповідальний секретар), Барабаш Ю. Г. та ін.; Національна академія правових наук України. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2011. 1128 с.
3. Кононенко В., Вальчук О. Права та свободи людини і громадянина: Навчальний посібник (конспект лекцій). Вінниця. ТОВ «Друк», 2021. 184 с.
4. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>